

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ในภาคการเกษตรของประเทศไทยมีความหลากหลายของสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนเงื่อนไขของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน ทำให้ลักษณะการผลิต การบริโภคการตลาดและการค้าสินค้าเกษตรมีความแตกต่างกันออกไป โดยหลังจากที่การปฏิวัติเขียว (Green revolution) ได้อุบัติขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2504 และส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อการเกษตร ไทยในช่วง ปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา แนวทางการพัฒนาการเกษตรไทยในภาพรวมได้ปรากฏชัดเจนขึ้นกล่าวคือ เปลี่ยนจากการเกษตรที่หลากหลายเพื่อยังชีพและผลิตสินค้าอาหารเพื่อตอบสนองตลาดภายในประเทศมาเป็นการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าและเน้นการผลิตสินค้าวัตถุดิบเพื่อการส่งออก โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่าง ๆ ที่ล้นไหลเข้ามาเผยแพร่ในประเทศโดยเฉพาะสารเคมีกำจัดโรคแมลงปุ๋ยเคมีและเครื่องจักรกลการเกษตร (ธันวา จิตต์สงวน. 2543 : 73)

อุซุกร เหมือนเดช (ออนไลน์ : 2557) กล่าวว่า เกษตรกรรายย่อยมีบทบาทในทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศในอาเซียนมาก แต่พวกเขากลับยากจน เนื่องจากการกระจายทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียม

ศจินทร์ ประชาสันต์ (ออนไลน์ : 2556) กล่าวว่า แม้ว่าครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยจะมีคุณภาพหลายอย่างต่อสังคม แต่ในบรรดาประชากร 850 ล้านคนทั่วโลกที่ต้องประสบกับภาวะหิวโหยรุนแรงและเรื้อรัง ครั้งหนึ่งกลับเป็นครัวเรือนของเกษตรกรรายย่อยเอง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดโลก เศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยจึงผูกติดกับการขึ้นลงด้านราคาของสินค้าชนิดนั้น ๆ ในตลาดโลกเพิ่มขึ้น ขณะที่การผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของครัวเรือนและตลาดท้องถิ่นลดลง ดังนั้น ผลจากการทำงานหนักและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมาก จึงเป็นไปเพื่อผลิตสินค้าส่งออกให้กับกลุ่มผู้บริโภคในประเทศพัฒนาแล้วที่ร่ำรวย

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ภาคเกษตรกรรมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ในขณะที่เกษตรกรไทยยังคงเผชิญปัญหาความยากจนอันเกิดจากความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ปรากฏการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรไทยในปัจจุบันมีหลายประการ กล่าวคือ ปัญหาด้านปัจจัยและฐานทรัพยากรการผลิตปัญหาเรื่องสุขภาพปัญหาเรื่องตลาด ฯลฯ ทำให้ภาคการเกษตรของไทยตกอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เนื่องจากจำนวนเกษตรกรรายย่อยลดลง คนจนจากภาคเกษตรกรรมจะล้มละลายและหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งเป็นแรงงานในภาคเกษตร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการถดถอยของวิถีเกษตรกรรม (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน. ออนไลน์ : 2557)

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงความคิดของเกษตรกรเป็นไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ที่มุ่งเน้นการแข่งขัน การบริโภคอย่างไร้ขอบเขตจำกัด ทำให้ความคิดและพฤติกรรมเกษตรกรเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยหาอยู่หากินอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบพอมีพอใช้ มาเป็นซื้อกินจึงต้องหาเงินให้เท่าหรือรวยยิ่งกว่าคนอื่นทำให้ไม่รู้จักพอ ใจใหญ่ใจโต เบียดบังทำลายขายธรรมชาติ ใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เกษตรและเทคโนโลยี มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้า เช่น การใช้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ให้ผลผลิตสูง การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานจากสัตว์ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถผลิตได้ในทุกช่วงเวลาและมีผลผลิตอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำพวกปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนพืชสังเคราะห์ ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้นและมีวัตถุดิบป้อนให้กับโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรมอย่างรวดเร็ว (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน. ออนไลน์ : 2557)

ในพื้นที่ภาคตะวันออกถือเป็นพื้นที่ ๆ มีการปลูกผลไม้มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย แบ่งเป็นผลไม้ในจังหวัดจันทบุรีประมาณ 70% จากปริมาณพื้นที่การเกษตรของภาคตะวันออกทั้งหมด โดยผลไม้ส่วนใหญ่จะถูกจำหน่ายเพื่อการบริโภคภายในประเทศ 90% ส่วนอีก 10 % จะถูกส่งออก โดยมีตลาดหลักที่สำคัญคือประเทศจีนและเวียดนาม ปัญหาหลักที่สร้างความเดือดร้อนให้กับเกษตรกรรายย่อยผู้เป็นชาวสวนผลไม้ คือ ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ โดยเฉพาะในช่วงที่มีผลผลิตกระจุกตัว ซึ่งก็คือ ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน นอกจากนี้ผลไม้ต่าง ๆ เป็นผลไม้เมืองร้อนซึ่งจะมีการสุกและเน่าเสียได้ง่าย จึงทำให้เกษตรกรต้องรีบเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เร็วขึ้น จนทำให้คุณภาพของผลผลิตลดลง ประกอบกับระยะเวลาช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะมีสภาพอากาศที่แปรปรวน ร้อน สลับฝน จึงทำให้อัตราการสุกของผลไม้ชนิดต่าง ๆ สุกเร็วเพิ่มขึ้นจนก่อให้เกิดปัญหาปริมาณผลไม้ล้นตลาดและส่งผลกระทบต่อเกษตรกรโดยตรง เนื่องจากการถูกกดราคาราผลผลิตจากกลุ่มพ่อค้าคนกลาง (สมหวัง ภูมรินทร์. สัมภาษณ์. 2557)

นอกจากนี้ภายในจังหวัดจันทบุรียังไม่ระบบการระบายสินค้าในขณะที่ผลผลิตกระจุกตัว และการกำหนดราคาก็ยังไม่มีหน่วยงานของรัฐที่จะทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพหลักที่ชัดเจน ส่งผลให้เกษตรกรต้องวิตกกังวลกับราคาที่ขึ้นลง โดยที่ไม่มีการกำหนดราคาราคาสินค้าที่แน่นอนจากกลุ่มพ่อค้าคนกลาง ผู้รับซื้อสินค้าทางการเกษตร เพราะจังหวัดจันทบุรีไม่มีระบบตลาดกลางค้าผลไม้ ที่จะสามารถกำหนดราคาราผลไม้มือต่อรองรับซื้อแทนพ่อค้าคนกลาง ที่มีกดราคาราผลผลิตจากเกษตรกรรายย่อย (สมหวัง ภูมรินทร์. สัมภาษณ์. 2557)

ในปัจจุบันประเทศไทย รัฐบาลมอบนโยบายให้ ธ.ก.ส. เดินหน้าดำเนินโครงการพักชำระหนี้ให้แก่ครัวเรือน ซึ่งเป็นเกษตรกรรายย่อยและผู้มีรายได้น้อยที่มีหนี้สินต่ำกว่า 5 แสนบาท พร้อมปรับโครงสร้างหนี้สำหรับพี่น้องเกษตรกรรายย่อยที่มีหนี้เกิน 5 แสนบาท ด้วยการพักชำระหนี้ให้แก่

พี่น้องเกษตรกร โดยไม่ต้องชำระต้นเงินกู้และดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นเป็นระยะเวลา 3 ปี ในขณะเดียวกัน รัฐบาลพร้อมนำร่องโครงการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพแก่พี่น้องเกษตรกรอย่างครบวงจร เพื่อสร้างครอบครัวที่มีรายได้มั่นคงและมีความเข้มแข็งภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตามในประเทศไทยยังมีสวัสดิการที่เกษตรกรสามารถเข้าถึง เช่น ด้านการศึกษา (โครงการเรียนฟรี 15 ปี, กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา), ด้านสุขภาพ (หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า) ด้านการทำงานและมีรายได้ (การได้รับเมล็ดพันธุ์ข้าวแจกฟรี) เป็นต้น แต่เนื่องจากสวัสดิการที่ทางหน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้นนั้นยังมีเกษตรกรที่ไม่สามารถเข้าถึง 100 % ทำให้การได้รับสวัสดิการจากทางรัฐบาลเป็นไปไม่ได้อย่างทั่วถึงและในทางปฏิบัติของทางหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องยังไม่มีวิธีในการจัดสรรรูปแบบสวัสดิการที่เหมาะสม

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยในฐานะที่เป็นเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดจันทบุรีพบว่า ปัญหาหลักที่สำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต คือปัญหาภาระหนี้สินจากสถาบันการเงินต่าง ๆ เช่น สหกรณ์การเกษตรเมืองจันทบุรี, ธ.ก.ส. รวมไปถึงการกู้ยืมเงินจากนายทุนนอกระบบ ปัญหาที่รองลงมา คือ ปัญหาการเสื่อมโทรมของพื้นที่ทำกินอันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีในปริมาณมาก และมีระยะเวลาการใช้สะสมมาเป็นเวลานาน ผลกระทบทางตรงก็คือ สภาพดินเสื่อมโทรม โรคและแมลงระบาดอย่างหนัก ทำให้คุณภาพของผลผลิตไม่ตรงตามความต้องการของตลาด อันส่งผลกระทบต่อทางอ้อม คือทำให้เกิดรายได้ที่ไม่แน่นอนของกลุ่มเกษตรกร ปัญหาสำคัญประการที่สาม คือปัญหาด้านสุขภาพ เนื่องจากกระบวนการผลิตสินค้าทางการเกษตรมีการพึ่งพาสารเคมีในปริมาณที่สูงมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ใช้สารเคมี โดยเกษตรกรจะมีปริมาณสารพิษในร่างกายสูงมากกว่าคนทั่วไปและเสี่ยงต่อการเสียชีวิตจากได้รับสารพิษมากขึ้น จากปัญหาหลักสามประการข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการขาดหลักประกันและความมั่นคงในชีวิต ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยมีความต้องการการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่ให้บริการของรัฐในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันสำหรับตัวเกษตรกรรายย่อยเองและสมาชิกครอบครัวของเกษตรกรรายย่อย

อย่างไรก็ดีในการศึกษาปัญหาของเกษตรกรรายย่อยดังกล่าว ยังไม่มีวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบและยังไม่ค่อยมีนักศึกษาทำวิจัยเรื่องนี้

การเลือกกรณีศึกษา อำเภอเมืองจันทบุรีเนื่องจากอำเภอเมืองจันทบุรีเป็นแหล่งของเกษตรกรรายย่อย เพราะมีพื้นที่น้อยประชาชนกระจุกตัวหนาแน่น ทำให้ส่วนใหญ่เกษตรกรจะมีสวนผลไม้ขนาดเล็กมีพื้นที่ทำกินไม่มากนัก เพราะการทำเกษตรเป็นแบบครัวเรือน คือทำจากรุ่นพ่อสู่รุ่นลูก เมื่อลูกหลานมีครอบครัวก็จะแบ่งแยกที่ดินให้ทำกินเป็นของตนเอง พี่น้องญาติ อยู่ใกล้ ๆ กัน ละแวกเดียวกันทำให้เกษตรกรมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แน่นแฟ้น พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งในด้านการทำเกษตรและด้านอื่น ๆ ซึ่งไม่เหมือนกับอำเภออื่นๆ ในจังหวัดจันทบุรี เช่น อำเภอ

โป่งน้ำร้อน อำเภอแก่งหางแมว ซึ่งอยู่ห่างไกลตัวเมืองประชาชนไม่หนาแน่น พื้นที่ทำการเกษตรยังมีอยู่มากทำให้คนที่มีอาชีพเกษตรกรรมพื้นที่ในการทำเกษตรมากบางรายมีจำนวนระหว่าง 100-1,000 ไร่ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา เรื่องรูปแบบสวัสดิการสังคมของเกษตรกรรายย่อยในเขตอำเภอเมือง จันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาความต้องการรูปแบบสวัสดิการสังคมของเกษตรกรรายย่อยในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการรูปแบบสวัสดิการของเกษตรกรรายย่อยในเขตอำเภอเมืองจันทบุรีจังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. คาดว่าผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงความต้องการด้านสวัสดิการสังคมของเกษตรกรรายย่อยในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
2. คาดว่าผลการวิจัยครั้งนี้จะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปต่อยอดเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายการจัดสวัสดิการสำหรับเกษตรกรรายย่อยต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตในด้านช่วงเวลาของการศึกษา : ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาเกษตรกรรายย่อยในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2552 จนถึง ปี พ.ศ. 2557

ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการศึกษา : ศึกษาพื้นที่การที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรีจำนวน 8 ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองนารายณ์ ตำบลคมบาง ตำบลหนองบัว ตำบลเกาะขวาง ตำบลบางกะจะ ตำบลท่าช้าง ตำบลแสลง ตำบลพลับพลา

ขอบเขตในด้านประชากรของการศึกษา : ได้แก่ กลุ่มของเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินเป็นของตนเอง จ้างแรงงานชั่วคราว มีพื้นที่ทำกินตั้งแต่ 1-25 ไร่ ในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะไว้ดังนี้

เกษตรกรรายย่อย หมายถึงกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินเป็นของตนเอง จ้างแรงงาน ชั่วคราว มีพื้นที่ทำกิน ตั้งแต่ 1-25 ไร่ ในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

สวัสดิการสังคม หมายถึงความประสงค์ของเกษตรกรรายย่อยที่ต้องการให้มีระบบการจัดบริการสังคมทั้งจากภาครัฐและเอกชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคมเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ในระดับมาตรฐาน โดยบริการดังกล่าวจะต้องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม 7 ด้าน ดังนี้

1. **การศึกษา** หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดกับบุคคลและสังคมเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทักษะคิด ค่านิยมและคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

2. **สุขภาพอนามัย** หมายถึงการให้บริการสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยสำหรับประชาชน ถือเป็นสิทธิของประชาชนที่จะได้รับการรักษาพยาบาลที่ได้มาตรฐานทั่วถึงมีประสิทธิภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

3. **ที่อยู่อาศัย** หมายถึงอาคารบ้านเรือน รวมถึงตึก โรงและแพที่มนุษย์จัดสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยทั้งกลางวันและกลางคืน ภายในที่อยู่อาศัยประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการ มีทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย อุปกรณ์และสิ่งที่ใช้สอยที่จำเป็นตามความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจและความเป็นอยู่ที่ดีงามทั้งส่วนตัวและครอบครัวของผู้พักอาศัย

4. **การทำงานและการมีรายได้** หมายถึงการที่บุคคลผู้อยู่ในกำลังแรงงาน ตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไปทุกคน ซึ่งเป็นผู้มีงานทำ โดยได้รับค่าจ้าง หรือ เงินจากการประกอบอาชีพหรือการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ รวมทั้งผลตอบแทนอื่น ๆ

5. **ความมั่นคงทางสังคม** หมายถึงการที่เกษตรกรได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์และสังคม จากการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม การได้รับความเคารพ ให้เกียรติและความไว้วางใจจากสังคม ได้รับกำลังใจจากสังคมได้รับความช่วยเหลือและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จากสังคม ได้รับความรู้สึกที่มีคุณค่าในตัวเองและการรับรู้จากการปฏิบัติและยอมรับจากผู้อื่น

6. **นันทนาการ** หมายถึงกิจกรรมที่บุคคลสมัครใจทำในยามว่างเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด ทั้งร่างกายและจิตใจ

ความพร้อมในการให้บริการของรัฐ หมายถึงการให้บริการของภาครัฐที่มีคุณภาพ สิ่งทีสะท้อนสมรรถนะของการปฏิบัติงานการให้บริการตอบสนองความต้องการประชาชนที่เป็นลูกค้า ผู้รับบริการของหน่วยงานภาครัฐ ภายใต้รากฐานของการบริหารราชการหรือการบริหารงานของรัฐ

ปัญหาด้านรายได้และรายจ่ายของครอบครัว หมายถึงการมีรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่สูงขึ้น

หลักประกันจากสมาชิกครอบครัว หมายถึงการได้รับความรัก และการเอาใจใส่ดูแลจากคนในครอบครัวยามแก่เฒ่า

การแบกรับภาระหนี้สินทั้งในและนอกระบบ หมายถึงการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินหรือนายทุนเงินกู้นอกระบบ เพื่อนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงิน

การประสบปัญหาด้านสุขภาพและอนามัย หมายถึงการที่เกษตรกรรายย่อยอยู่ในภาวะอาการเจ็บป่วย ไม่สบาย จากโรคติดต่อและโรคไม่ติดต่อ หรือ การเจ็บป่วยจากการได้รับสารเคมีจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร

โอกาสทางการศึกษา หมายถึงการที่บุคคลได้เข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐาน และได้รับการศึกษาต่อขั้นสูง อย่างเท่าเทียมตามความต้องการที่จะได้รับการศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการสำรวจองค์ความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

30. การประสบปัญหาด้านสุขภาพและอนามัยมีผลต่อสวัสดิการด้านนันทนาการของเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมืองเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
31. โอกาสทางการศึกษามีผลต่อสวัสดิการด้านการศึกษาของเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมืองเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
32. โอกาสทางการศึกษามีผลต่อสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยของเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมืองเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
33. โอกาสทางการศึกษามีผลต่อสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยของเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมืองเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
34. โอกาสทางการศึกษามีผลต่อสวัสดิการด้านการทำงานและการมีรายได้ของเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมืองเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
35. โอกาสทางการศึกษามีผลต่อสวัสดิการด้านความมั่นคงทางสังคมของเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมืองเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
36. โอกาสทางการศึกษามีผลต่อสวัสดิการด้านนันทนาการของเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมืองเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี